

Asia: VN/1972/2020

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston koulutuspoliittiseksi selonteoksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset selontekoa koskevat kommentit

Professoriliitto (myöhemmin liitto) kiittää mahdollisuudesta kommentoida luonnosta valtioneuvoston koulutuspoliittiseksi selonteoksi (8.12.2020). Liiton lausunto on toimitettu pyynnön mukaisesti lausuntopalvelut.fi:n kautta.

Lausunnon pääkohdat:

- Tutkimuksen ja opetuksen laatu, kansainvälisesti tunnustettu tieteen ja taiteen korkea taso ja koulutuksella aikaansaatu osaaminen voidaan saavuttaa vain riittävän suurilla investoinneilla tutkimukseen ja koulutukseen.
- Tutkijoiden tekijänoikeudet tulee säilyttää nykyisellään. Tekijänoikeuksien kaventaminen heikentäisi avoimen tutkimuksen sekä keksintö- ja innovaatiotoiminnan kannustimia sekä tutkijan oikeutta valita julkaisukanavansa ja siten tieteen vapautta.
- Suomalaista korkeakoulujärjestelmää tulee kehittää edelleen dualimallin pohjalta.
- Yliopistolakia tulee täydentää muun muassa yliopistokollegion ja monijäsenisen hallintoelimen tehtäviä lisäämällä.

Yksityiskohtainen tarkastelu:

Liiton yleiset selontekoa koskevat kommentit

Professoriliitto toteaa, että korkealaatuisen tutkimuksen tulokset ovat yliopistojen opetuksen perusta ja uusien sovellusten mahdollistaja kaikkialla yhteiskunnassa. Tutkimuksen ja opetuksen laatu, kansainvälisesti tunnustettu tieteen ja taiteen korkea taso ja koulutuksella aikaansaatu osaaminen voidaan saavuttaa – ja pitää – vain riittävän suurilla investoinneilla tutkimukseen ja koulutukseen. On myös huomattava, että tieteellisen tutkimuksen ja korkeakouluopetuksen korkein kansainvälinen taso kohoaa jatkuvasti. Investoitaessa vapaaseen tutkimukseen parannetaan

tiedeyhteisön edellytyksiä tehdä tutkimusta, joka auttaa ymmärtämään maailmaa paremmin. Se johtaa myös läpimurtoinnovaatioihin, jotka vauhdittavat kestävästä kasvusta ja ongelmien ratkaisuja. Pandemia on osoittanut meille kaikille tieteen merkityksen hyvinvoivalle yhteiskunnalle.

Kommentit lukuun 2. Visio/tavoitetila – koulutus ja tutkimus kohti 2040-lukua

Selonteossa on määritelty tavoitetila, jossa Suomessa on vahva, laadukkaaseen ja vaikuttavaan kasvatukseen, koulutukseen, tutkimukseen ja kulttuuriin rakentuva sivistysperusta. Tavoitetilan mukaan Suomalaisten koulutus- ja osaamistaso on maailman kärkeä, vähintään 50 prosenttia nuorista aikuisista suorittaa korkeakoulututkinnon ja kaikilla on mahdollisuus kehittää ja uudistaa osaamistaan työuran eri vaiheissa riippumatta taustasta, työpaikasta tai elämäntilanteesta. Edelleen tavoitetilan mukaan suomalainen tutkimus on korkealla kansainvälisellä tasolla, tutkimus kytkeytyy saumattomasti koulutukseen ja sitä hyödynnetään monipuolisesti. Tavoitetilan mukaan koulutus- ja tutkimus-organisaatiot luovat uusia toimintatapoja ja uudistavat osaamista ja elinkeinorakennetta valtakunnallisesti ja alueellisesti tiiviissä yhteistyössä työelämän kanssa.

Professoriliitto yhtyy edellä tavoitetilasta todettuun. Tavoitetilan saavuttaminen edellyttää tutkimuksen ja kehittämisen osalta miljardiluokan vuosittaisia julkisia ja yksityisiä lisäpanostuksia. Myös aloituspaikkojen nostot tulee budjetoida täysimääräisesti koko koulutuksen keston ajalta. TKI-kumppanuusmallien tulee olla kannustavia, ja yliopistojen, tutkimuslaitosten ja yritysten välistä yhteistyötä tulee kannustaa esim. yliopistoille ja tutkimuslaitoksille osoitetulla jatkuvalla rahoituksella. Näin kyseiset toimijat nähdään houkuttelevina yhteistyötahoina yritysten näkökulmasta katsottuna. Yrityksille tulee taata pysyvä verovähennysoikeus TKI-yhteistyöhön.

Kommentit lukuun 3.1 Varhaiskasvatus sekä esi- ja perusopetus

Professoriliitolla ei ole kommentoitavaa tältä osin.

Kommentit lukuun 3.2 Toinen aste

Professoriliitto toteaa, että laadukas ja hyvin resursoitu toisen asteen koulutus antaa asianmukaiset lähtökohdat jatko-opintoihin siirryttäessä. Lukioiden ja yliopistojen välinen yhteistyö tulee resursoida täysimääräisesti.

Kommentit lukuun 3.3 Korkeakoulut

Koulutus- ja osaamistason nostaminen

Selonteon mukaan vuonna 2030 vähintään 50 % nuorista aikuisista suorittaa korkeakoulututkinnon. Tavoitteen saavuttamiseksi aloittajien määrää korkeakoulutuksessa lisätään vuoteen 2030 saakka ja korkeakoulutukseen suunnataan tämän vaatimat taloudelliset lisäresurssit. Lisäaloituspaikat suunnataan painotetusti niille aloille ja alueille, joilla on koulutuskysyntää ja joilta työllistytään hyvin, kuitenkin huomioiden joustavuus suhteessa kysynnän ja työmarkkinoiden muutoksiin.

Professoriliitto edellyttää, että 50 % korkeakoulutustavoite eli tutkintotavoitteiden nostaminen tuhansilla tulee toteuttaa koulutuksen korkea laatu säilyttäen ja täysimääräisesti resursoiden. Ajatus siitä, että yliopistoissa aina vain opetettaisiin enemmän, on ilman lisäopettajia mahdoton. Muussa tapauksessa tämä tarkoittaa sitä, että henkilöresursseja siirretään tutkimuksesta opetukseen. TKI-

rahoituksen BKT-osuuden nostaminen 4 prosenttiin edellyttäisi henkilöresurssien siirtämistä pitkäaikaiseen perustutkimukseen.

Liitto toteaa, että yliopistojen autonomia on turvattu lailla. Autonomiaan kuuluu myös opiskelijoiden valitseminen. Tutkinnon suorittaneille on syytä mahdollistaa pysyvä oikeus jäädä Suomeen.

Korkeakoulutuksen saavutettavuus ja tasa-arvo

Professoriliitto pitää tärkeänä käynnissä olevaa korkeakoulujen saavutettavuussuunnitelman valmistelua. Suunnitelma tulee tehdä hyvässä yhteistyössä yliopistojen, ammattikorkeakoulujen, niiden henkilöstön sekä keskeisten sidosryhmien kanssa. Yliopistoilla ja ammattikorkeakouluilla tulee olla riittävä aika laatia omat saavutettavuussuunnitelmansa. Suunnitelmien vaatimat toimet ja voimavarat tulee resursoida täysimääräisesti.

Korkeakoulujen yhtenäinen digitaalinen palveluympäristö

Yliopistot ja ammattikorkeakoulut ovat laatineet yhteisen digivision. Henkilöstö ei ole ollut mukana laatimassa visiota. Digivisiossa on paljon hyvää, mutta siinä on yksinkertaisesti ohitettu tutkijoiden tekijänoikeudet. Tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus ei toteudu ilman tekijänoikeuksia. Tutkijoiden tekijänoikeuksilla turvataan se, että perusoikeudet toteutuvat myös yliopistosektorilla. Tutkijavetoisuus takaa tieteen laadun. Tekijänoikeuksien kaventaminen heikentäisi avoimen tutkimuksen sekä keksintö- ja innovaatiotoiminnan kannustimia. Tutkijoiden tekijänoikeudet tulee säilyttää nykyisellään. Kasvava digitalisaatio ei edellytä yliopistojen tutkijoiden ja opettajien tekijänoikeuksien heikentämistä ja siirtämistä esimerkiksi työnantajalle. Tekijänoikeuslakia tai korkeakoulukeksintölakia (laki oikeudesta korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin) ei tule muuttaa lukuun ottamatta DSM-direktiivin edellyttämää tekijänoikeuslain uudistusta. Maan hallituksen ei tule sallia yliopistojen kohtuuttomia vaatimuksia yrittää murtaa erilaisilla työ sopimusten liitteillä lainsäädännössä taottua niin sanottua tutkijapoikkeusta.

Korkeakoululainsäädännön uudistaminen

Selonteon mukaan hallitus valmistautuu uudistamaan korkeakoululainsäädäntöä ja rakenteita tulevaisuudessa siten, että nykyistä moninaisemmat, alueellisista ja oppijan tarpeista lähtevät toimintatavat sekä uuden tiedon siirtymisen työelämän ja elinkeinoelämän käyttöön tutkimuksessa ja TKI-työssä mahdollistuvat. Samassa yhteydessä tarkastellaan korkeakoulujen koulutusvastuiden säätelyä sekä parannetaan korkeakoulujen tutkintorakenteen toimivuutta, puretaan päällekkäisyyksiä ja tarpeettoman pitkiä koulutuspolkuja.

Professoriliitto toteaa, että suomalaista korkeakoulujärjestelmää tulee kehittää edelleen duaalimallin pohjalta. Yhteistä korkeakoululakia ei siten tarvita. Tällä on myös puolueiden kenttäväen tuki (selvitys 2019, yli 1000 vastaajaa). Yliopistoilla ja ammattikorkeakouluilla on omat vahvuutensa, ja niiden erilaiset tutkintojen tavoitteet tulee säilyttää. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tehtävänä on tuottaa tutkintojen selvien profiilierojen avulla mahdollisimman monipuolista osaamista erilaisiin työtehtäviin elinkeinoelämän, julkisella sektorin sekä kolmannen sektorin tarpeisiin. Korkeakoulutettujen osuus halutaan nostaa puoleen ikäluokasta. Tähän tavoitteeseen pääsemiseen tarvitaan riittävät resurssit. Läpäisyyn lisäämiseksi

korkeakouluissa on tehty jo huomattavasti toimia, ja läpäisyn tehostaminen edelleen vaatii huomattavaa panostusta opetuksen resursseihin. Tieteellinen ja taiteellinen jatkokoulutus kuuluvat vain yliopistoihin. Samoin professorinimikkeet kuuluvat yliopistoihin ja valtion tutkimuslaitoksiin.

Professoriliitto vaatii yliopistolain muuttamista siten, että julkisoikeudellisen yliopiston yliopistokollegion ja säätiöyliopiston yhteisen monijäsenisen hallintoelimen tehtäviin lisätään yliopiston strategian, hallituksen laatimien talousarvion ja toiminta- ja taloussuunnitelman hyväksyminen sekä johtosääntöjen vahvistaminen. Lisäksi esitämme yliopistolain muuttamista ja täydentämistä siten, että yliopistokollegio ja yhteinen monijäseninen hallintoelin voi vapauttaa hallituksen tai sen jäsenen tehtävästään, jälkimmäisen myös ilman, että hallitus tekee esityksen vapauttamisesta. Edellytämme, että säätiöyliopiston monijäsenisen hallintoelimen asemaa vahvistetaan yliopistolaissa siten, että säätiöyliopiston yhteinen monijäseninen hallintoelin valitsee keskuudestaan puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan sekä päättää itse hallituksen valintaan liittyvistä menettelyistä.

Kommentit lukuun 3.4 Tiede ja tutkittu tieto

Tutkimus- ja kehittämispanokset neljään prosenttiin kansantuotteesta vuonna 2030

Selonteon tavoitetilan mukaan, tutkimus- ja kehittämispanokset ovat vuonna 2030 nousseet neljään prosenttiin kansantuotteesta. Professoriliitto toteaa, että TKI-menojen osuus BKT:sta on valitettavasti laskenut merkittävästi viime vuosina (niiden osuus oli 3,64 % vuonna 2011 ja arvion mukaan 2,71 % vuonna 2019). Keskustelussa on hämärtynyt suomalaisen tutkimuksen rahoituksen karuus – kyse ei ole miljoonien vajeesta tai edes satojen miljoonien vajeesta. Pelkästään Ruotsin tutkimus- ja kehitys-intensiteetin saavuttaminen edellyttää noin 1,5 miljardin euron lisäpanostuksia. Korkeakouluvisiossa yhteisesti sovitun tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan 4 prosentin BKT-osuuden tavoite edellyttää noin 3 miljardin euron vuosittaisia julkisia ja yksityisiä lisäpanostuksia tutkimukseen ja kehittämiseen. Liitto korostaa, että Suomella on siis miljardiluokan haaste ja tavoite, jonka taakse on asettunut laaja parlamentaarinen joukko. Hallitukselta ja oppositiolta tarvitaan nyt konkreettisia käytännön toimia niiden rahoitusedellytysten kehittämiseksi, joilla Suomi nostetaan takaisin tieteen, tutkimuksen ja kehittämisen maailman kärkeen. Liitto kannattaa lämpimästi selonteossa todettua TKI-tiekartan toimeenpanoa ja sen vaatimia pysyväisluonteisia panostuksia OKM- ja TEM-sektorin pääluokkiin sekä sektoriensa TKI-toiminnasta vastaaville muille ministeriöille.

Liitto toteaa, että jotta TKI-rahoituksen BKT-osuus voisi nousta 4 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä, rahoituksen määrän lisäksi tarvitaan merkittävä muutos rahoituksen laatuun. Yliopistojen lyhytaikaisen ja kilpaillun rahoituksen osuutta on vähennettävä ja pitkäaikaisen ei-tulosperusteisen perus-rahoituksen osuutta on nostettava, jotta tutkijoilla olisi mahdollisuuksia harjoittaa pitkäaikaista tutkimustoimintaa, tehdä yhteistyötä teollisuuden kanssa ja hankkia kansainvälistä rahoitusta. Pitkäjänteisyyttä tavoitellaan myös tiekartan perusteella kehitteillä olevalla TKI-kumppanuusmallilla, joka tulee ottaa käyttöön mahdollisimman pian tai viimeistään seuraavalla EU-ohjelmakaudella.

TKI-rahoituksen BKT-osuus ei nouse tavoitteeseen yliopistojen nykyisellä rahoitusmallilla. Yliopistojen rahoituksen painopistettä tulee siirtää tutkintomäärästä vapaaseen tutkimukseen. Rahoituksen painopistettä tulee siis siirtää lyhyen aikavälin tuloksellisuusrahoituksesta ja harkinnanvaraisesta rahoituksesta yliopistolaissa edellytettyyn perusrahoitukseen eli pitkäjänteiseen rahoitukseen, joka antaa yliopistoille mahdollisuuden päättää rahoituksen kohdentamisesta yliopistoissa niiden omien strategiisten valintojen mukaisesti. Professoriliiton ja Tieteentekijöiden liiton esittämässä mallissa, 24 prosentin osuus, lisäisi rahoituksen vakautta ja yliopistojen

omaehtoista profiloitumista. Perusteellinen valmistelutyö rahoitusmallin muuttamiseksi on syytä aloittaa.

Korkeakoulujen rakenteet ja verkostomainen yhteistyö

Selonteon mukaan vuoteen 2040 mennessä korkeakoulujen uudistuneet rakenteet ja toimintatavat mahdollistavat verkostomaisen yhteistyön, jolla muun muassa turvataan korkeatasoinen tieteellinen vaikuttavuus yhteiskunnassa sekä monipuolinen tutkimus ja korkeakoulutus. Professoriliitto viittaa aikaisemmin kohdassa korkeakoulujen toimintamalleja ja -rakenteita uudistetaan lausumaansa.

Muita huomioita

Professoriliitto toteaa, että Tutkimus ja tutkittu tieto vaikuttava yhteiskunnassa -kappale vaatii tiivistämistä ja sanamuotojen hiomista. Esimerkiksi on totta, että menestyksenkäs tutkimus edellyttää innostuneita ihmisiä ja ryhmiä eli tutkijoita, tutkimusryhmiä, tutkimusryhmän johtajia ja konsortioita, mutta sen kuolemisen toteaminen tuntuu hiukan epäolennaiselta koulutuspoliittisessa selonteossa.

Kommentit lukuun 3.5 Vapaa sivistystyö

Professoriliitolla ei ole kommentoitavaa tältä osin.

Kommentit lukuun 3.6 Jatkuva oppiminen – työuran aikainen oppiminen

Jatkuvan oppimisen parlamentaarisen uudistuksen linjaukset, Osaaminen turvaa tulevaisuuden, on julkaistu 17.12.2020. Osaaminen turvaa tulevaisuuden. Jatkuvan oppimisen parlamentaarisen uudistuksen linjaukset (valtioneuvosto.fi). Linjausten mukaan viimeisten vuosien aikana toteutetut ammatillisen koulutuksen lainsäädännön ja korkeakoululainsäädännön ja rahoitusjärjestelmien uudistukset sekä työttömyysetuuksia koskevat muutokset tukevat työuran aikaista jatkuvaa oppimista, mutta toimet eivät kuitenkaan riitä työikäisen väestön uudelleen- ja täydennyskoulutushaasteeseen vastaamiseksi. Edelleen linjausten mukaan haasteisiin on osin mahdollista vastata avaamalla ja kohdentamalla korkeakoulujen ja oppilaitosten nykyistä koulutustarjontaa edelleen jatkuvan oppimisen kohderyhmille. Linjausten mukaan tarjonnasta puuttuu kuitenkin nopeasti käynnistettävää, lyhytkestoista koulutusta, joka ei välttämättä asetu tietylle koulutustasolle, ja joka yhdistelee sisältöjä eri koulutusaloilta.

Linjauksissa on ehdotettu toimenpidettä (7), jonka mukaan uudistetaan korkeakoulujen ja oppilaitosten nykyistä työikäisille kohdennettavaa koulutustarjontaa, tarvittaessa kokeiluina, työelämän ja koulutuksen järjestäjien välisenä yhteistyönä, sekä toimenpidettä (8), jonka mukaan luodaan uusia, joustavia, lyhytkestoisia, räätälöityjä ja työelämän tarpeisiin vastaavia osaamispalveluita. Tällaisia olisivat eri koulutusasteiden ja -sektoreiden sisältöjä yhdistävät kokonaisuudet, työn muutoksesta tai innovaatioista aiheutuvat uudet osaamissisällöt, joita ei ole tutkinnoissa tai joita ei ole edes tarkoituksenmukaista sisällyttää tutkintoihin sekä työssä olevien tarpeisiin vastaavat toteutukset, joiden avulla osaamistaan voi uudistaa ennakoivasti. Koulutustarjonta ja muut palvelut olisivat avoimia työikäiselle väestölle ml. työlliset, työttömät ja työvoiman ulkopuolella olevat. Varmistetaan riittävä tarjonta molemmilla kansalliskielillä.

Professoriliitto toteaa, että yliopistojen ja työelämän sekä oppilaitosten välillä tehdään paljon yhteistyötä. Lyhytkestoisten osaamispalveluiden osalta liitto toteaa, että yrityksillä on mahdollisuus tilata korkeakoulututkintoon johtavaa koulutusta yliopistoilta ja ammattikorkeakouluilta. Erilaiset micro-credentialit mahdollistavat joustavamman reagoinnin uusiin osaamistarpeisiin ja niiden päivittämiseen, mutta niistä ei kuitenkaan saa tulla tutkintoja korvaavia 'mini-tutkintoja'.

Digitaalisuuden mahdollisuuksien hyödyntämisen osalta on ehdotettu toimenpidettä (15), jonka mukaan otetaan jatkuvan oppimisen digitaalinen palvelukokonaisuus käyttöön asteittain tekemällä yhteistyötä muun muassa korkeakoulujen digivisio 2030 -hankkeen kanssa.

Professoriliitto viittaa yllä kohdassa 3.3, Korkeakoulujen yhtenäinen digitaalinen palveluympäristö, lausumaansa.

Kommentit lukuun 3.7 Opetus-, ohjaus- ja muu henkilöstö

Professoriliitto muistuttaa, että myös yliopistoissa on opetushenkilöstöä (opetus- ja tutkimushenkilöstö), jota ei nyt käsitellä koulutuspoliittisessa selonteossa.

Kommentit lukuun 3.8 Taide- ja kulttuurikasvatus ja -opetus ja taiteen perusopetus

Professoriliitolla ei ole kommentoitavaa tältä osin.

Kommentit lukuun 3.9 Opintotuki

Professoriliitolla ei ole kommentoitavaa tältä osin.

Kommentit lukuun 3.10 Ruotsinkielisen koulutuksen tilanne, tavoitteet ja toimenpiteet

Professoriliitolla ei ole kommentoitavaa tältä osin.

Kommentit lukuun 3.11 Maahanmuuttajataustaisten oppiminen ja oppimispolut

Professoriliitolla ei ole kommentoitavaa tältä osin.

Kommentit lukuun 4. Koulutus- ja tutkimusjärjestelmän tilannekuva ja keskeiset muutostekijät. Pyydämme tarvittaessa kirjaamaan vain tiiviin yleisen lausunnon luvusta ja yksityiskohtaisesti vain tärkeimmät kommentoitavat tai mahdollisesti puuttuvat asiat

Professoriliitolla ei ole kommentoitavaa tältä osin.

Niemelä Tarja
Professoriliitto - Professoriliiton puheenjohtaja Jukka Heikkilä
Professoriliiton toiminnanjohtaja Tarja Niemelä